

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi
ISSN: 2630-600X

VASAD

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi - Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 7 - Sayfa/Page: 9-34
Makale Bilgisi / Article Info / Geliş/Received: 06.02.2021 / Kabul/Accepted: 17.06.2021
Yayın Tarihi/ Date Published: 30.06.2021

Atf/Citation: Keklik, M. (2021). Razavî Fütüvvet-Nâmesi'nde Peygamberler ve İlk Şed Kuşananlar.
Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7, 9-34

Araştırma Makalesi / Research Article

Murat KEKLİK

Dr. Öğr. Üyesi,

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0002-8579-772X

muratkeklik@yyu.edu.tr

Razavî Fütüvvet-Nâmesi'nde Peygamberler ve İlk Şed Kuşananlar*

The Prophets and the First Wearing Sed in Razavî Futuvvat-Name

Öz

Fütüvvet *cömertlik, olgunluk, kahramanlık, gençlik* gibi manalara gelen Arapça kökenli bir kelimedir. Fütüvvet-nâme ise fütüvvetin kural, inanç, gelenek ve uygulamalarının anlatıldığı eserlerin genel adıdır. XIII. yüzyıldan itibaren Türkçe fütüvvet-nâmelerin yazılmaya başlandığı görülür. Daha öncesinde bu tarzda yazılmış eserlerde klasik tasavvuf kaynaklarındaki anlamıyla fütüvvet kavramına dair konular işlenmiştir. XIII. yüzyıldan itibaren Arapça, Farsça, Türkçe kaleme alınan fütüvvet-nâmelerin kaynağı tasavvufi eserlerde yer alan fütüvvete dair konular olmakla birlikte bu eserler fütüvvet ve ahi teşkilatının adap ve erkânını konu edinen mesleki nitelikteki nizamnamelere dönüşmüşlerdir. Eserlerde Kur'an, hadis, peygamber kıssaları fütüvvetin ana kaynağı, doğuş vesilesi olarak gösterilmiştir. İşlenen konular başta Hz. Muhammed ile Hz. Ali olmak üzere birçok peygamber ve diğer din büyüklerine dayandırılmıştır. Tasavvuf, mürüvvet, melamet, ahilik fütüvvetle ilişkilendirilerek anlatılmıştır. Çalışmada fütüvvet-nâmelerin tanımı ve tarihi gelişimi hakkında özet bilgi verilmiştir. Fütüvvetin ilişkili olduğu tasavvuf, mürüvvet, melamet, ahilik kavramları üzerinde durulduktan sonra XVI. yüzyılda kaleme alınmış olan *Razavî Fütüvvet-nâmesi*'nde geçen peygamber kıssaları üzerinden ilk şed kuşananlar ve temsil ettikleri esnaf kolları verilerek fütüvvet ile şed kuşanma geleneğinin peygamberlerle ne şekilde ilişkilendirildiği gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fütüvvet, Fütüvvet-nâme, peygamberler, Razavî, *Fütüvvet-nâme-i Kebîr*.

* Bu makale, 3-5 Ekim 2019 tarihlerinde Kırşehir'de düzenlenen *V. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*'nda, "Fütüvvetle İlişkili Kavramlar ve Razavî Fütüvvet-nâmesi'nde Peygamberler" başlığıyla sunulmuş olan sözlü bildirin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

Abstract

Futuwwa is an Arabic word that means *generosity, maturity, heroism, youth*. Futuwwat-nâme is the general name of the works in which the rules, beliefs, traditions, and practices of futuwwa are explained. From the XIIIth century onwards, Turkish futuwwet-nâmes have been written. In the works written in this style before, the subjects related to the concept of futuwwa in the classical Sufi sources were handled. The source of fütüvvet-names written in Arabic, Persian, and Turkish since the XIIIth century is the subjects related to futuwwa in mystical works. However, over time, these works have turned into professional regulations- statute books about the rules and conventions of the futuwwa and akhi organization. In the works, the Qur'an, hadith, stories of the prophets are shown as the main source of futuwwa and the reason for its birth. The topics covered are Hz. Muhammad and Hz. Ali is based on many prophets and other religious elders. Sufism, muru'ah (chivalry, manliness, honesty), malâma, Akhism are explained by associating them with futuwwa. In this study, brief information about the definition and historical development of futuwwa-names is given. The concepts of mysticism, muru'ah, malâma, and ahi-order are explained. Based on the stories of the prophets in the *Razavi Fütüvvet-name* written in the XVIth century, the first people who wore sed and the tradesmen they represented were given. It has been tried to show how the tradition of wearing the sed with futuwwa is associated with the prophets.

Keywords: Futuwwah, Futuwwatnamah, prophets, Razavî, *Fütüvvet-nâme-i Kebir*.

Giriş

Fütüvvet; *yiğitlik, olgunluk, gençlik, cömertlik, doğruluk* gibi manalara gelen Arapça kökenli bir kelimedir. Fütüvvet sahibi kişiye *fetâ, fityân, cüvânmerd, abu'l-fityân* denilir. Fütüvvet benzeri teşkilatlanmalara yolsuzluk, rüşvet, ticari hayattaki anlaşmazlıklar, suistimaller gibi toplum ve ticaret hayatında görülen aksaklıklar neticesinde ihtiyaç duyulmuştur. Zaman içerisinde özellikle de tasavvuf erbabı kişiler fütüvvet teşkilatının kaidelerini oluşturmuş ve halk arasında yaygınlaşması yönünde faaliyet göstermeye başlamışlardır. Başlangıçta tasavvufî-dini bir mahiyet taşıyan fütüvvet zamanla ticaret ahlakı ve esnafılık alanlarında kurallar belirleyip uygulamaya başlamıştır.

Fütüvvet-nâme, fütüvvet kaidelerinin anlatıldığı eserlerdir. Fütüvvet-nâmelerin yazılışındaki ve fütüvvet kurallarının da yaygınlaştırılmak istenmesindeki gaye iyi ve ahlaklı, dünya ve ahiret için doğruluktan ayrılmayan, hoşgörülü, alçakgönüllü, hile ve haksızlık yapmaktan kaçınan, Allah'ın emir ve yasaklarına riayet eden, kâmil, faziletli kişiler yetiştirmektir. Bu eserlerde dini tasavvufî birçok konu işlenmiştir. Eserlerde fütüvvetin başlangıç noktası olarak Hz. Âdem gösterilmiş ve fütüvvet geleneğinin zamanla silsile hâlinde devam

ettiğine değinilmiştir. Bu silsile içerisinde peygamberler sahâbeler, evliya, din ve devlet büyükleri yer almıştır.

Tarihi seyir içerisinde üç fütüvvet-nâme türünden bahsedilebilir. Kronolojik sıraya göre bu fütüvvet-nâme türlerinden ilki sufi fütüvvet-nâmeleridir. **Sufi fütüvvet-nâmeleri** IX-XIII. yüzyıllar arasında kaleme alınmıştır. Başlangıçta tasavvufla eş anlamlı olarak kullanılan *fütüvvet* kavramı X. yüzyıldan itibaren tasavvufi kaynaklar içerisinde bir bölüm olarak yer almışsa da mutasavvıflar fütüvvet kavramıyla tasavvufu ve çeşitli anlamlarını açıklamışlardır. Bu türden fütüvvet-nâmelerin ilki ve en çok bilineni Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî (ö. 412/1021) tarafından kaleme alınan *Kitâbü'l-Fütüvve*'dir. Kronolojik bakımdan ikinci fütüvvet-nâme türü XIII ve XIV. yüzyıllarda kaleme alınan **fütüvvet teşkilâtına ait fütüvvet-nâmeler**'dir. Bu türe ait ilk örnek Şehâbeddin Sühreverdî'nin (ö. 1234) *Risâletü'l-fütüvve*'sidir. Gittikçe zayıflayan Abbasi hilafetinin merkezi otoriteyi güçlendirmek için fütüvvet teşkilatını kontrol altına alması amacıyla Abbasi Halifesi Nâsır-Lidînillâh tarafından danışmanı ünlü mutasavvıf Sühreverdî'ye yazdırılmıştır. Sühreverdî bu eseriyle fütüvvet teşkilâtının nizamnâmeleri niteliğini taşıyan fütüvvet-nâme türünü başlatmıştır. Fütüvvet-nâmelerin üçüncü türü ise Anadolu'da Ahilik teşkilâtının gelişmesiyle birlikte yazılmaya başlanan **ahil loncaları fütüvvet-nâmeleri**'dir. Bu türe ait fütüvvet-nâmeler XIII-XVI. yüzyıllar arasında yazılmışlardır. Fütüvvet kurumunun adap ve erkânını ihtiva eden fütüvvet-nâmelerdir (Ocak, 1996: 264-265).

Fütüvvetin ana kaynağı Kur'an-ı Kerim ve hadislerdir. Kur'an'da birçok yerde *fetâ* kökünden türemiş kelimeler tercih edilmiş Hz. Musa'nın arkadaşı, Hz. Yûsuf, Hz. İbrahim ve mağaradaki Ashâb-ı Kehf gençleri *fetâ*, *fiyân* olarak nitelendirilmiştir. Fütüvvetin peygamberler aracılığıyla nesilden nesile aktarıldığı sahâbeler, evliya, din ve devlet büyükleri aracılığı ile yaşatıldığı anlayışı kabul edilmiştir. Dolayısıyla fütüvvetin hakkıyla anlaşılabilmesi Kur'an-ı Kerim'in, hadislerin, kıssaların en doğru şekilde anlaşılmasından geçmektedir.

Çalışmada ilk olarak fütüvvet ile *ahilik*, fütüvvet ile *mürüvvet*, fütüvvet ile *melamet*, fütüvvet ile *tasavvuf* arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Kur'an-ı Kerim'de fütüvvetle ilgili ifadelerle değinilmiş daha sonra Fütüvvet-nâme türü ve Razavî'nin *Fütüvvetnâme-i Kebîr* adlı eseri ele alınmıştır.

1. Fütüvvetle İlişkili Kavramlar

1.1. Fütüvvet ve Ahilik

Fütüvvet ve bunun yumuşatılmış şekli olan fütüvve; Arapça kökenli *fetâ* kelimesinden türetilmiş olup; *civanmertlik*, *doğruluk*,

dürüstlük, iyilik, cömertlik, yardımseverlik, tokgözlülük, delikanlılık gibi manalara gelen bir kelimedir. Fütüvvetin tekili *fetâ* iken çoğulu ise *fityân*'dır (Çağatay, 1997: 2-3). *Feta'l-fityân* tabiri ise en üstünlük ifadesi olarak kullanılmıştır. Fütüvvet sahibi kişiye ise *fetâ, fityân, âhi, şeyh, yiğit* denilmiştir. Fetâ başkasını kendisine tercih eder; insanlar arasında fark gözetmeden herkesin hakkına riayet eder; elinden geldiğince herkese yardım eder; yaptığı işlerde doğruluk, iyilik ve samimiyeti gözetir; sıkıntısı olanların sıkıntısını kendi sıkıntısı gibi görür.

Fütüvvet çizgisindeki ilk oluşumlar Bağdat'ta ortaya çıkar. Bu teşkilat IX. yüzyılda Abbasi soyundan kişilerin Türkistan ve Horasan'dan getirdikleri Türk esirlerden oluşturdukları askeri birliklerin güçlü ve imtiyazlı bir duruma geçmelerine bir tepki olarak halk arasından çıkan bazı oluşumlara dayanır. İlegal faaliyetlerde bulunan bu topluluklar *ayyar, evbaş, şâtır*, Selçuklular devrinden başlayarak da *rind* olarak anılmışlardır (Çağatay, 1997: 5). Aralarında mezhep ve inanç birliği bulunmayan erâzil ve eclâf takımından bu tür kişilerin oluşturduğu örgütler toplumun huzurunu bozduğu gibi, hükûmeti de uğraştırmış, Bağdat, Irak, İran, Maveraünnehir, Horasan, Orta Asya, Suriye'ye kadar geniş bir yayılma alanı da bulmuşlardır. Bilhassa yönetimin zayıf olduğu, güvenlik güçlerinin yetersiz kaldığı zamanlarda çok daha fazla yakıp-yıkma yoluna gitmişlerdir. Uygun bir fırsat yakaladıklarında yağmalara girişen işsiz, güçsüz, önemsiz kişilerden oluşan bu topluluklar geçim sıkıntısından kurtulmak ve hayatlarını güven altına almak için devlet hizmetine özellikle güvenlik örgütüne alınmak istiyorlardı. Bunun sonucu olarak bu yağma yapma meraklısı örgütlerin himaye altına alınması için zaman içerisinde tedbirler alma mecburiyeti ortaya çıkmıştır. Türk ve İslam devletleri yönetimi altındaki şehirlerde güvenlik güçlerinin yetersiz bulunduğu yer ve zamanlarda bu kitleler görevlendirilmiş birtakım askerî ve sportif geleneklerle kaliteleri artırılmaya çalışılmıştır. O dönemlerde toplumda önemli yere sahip tasavvuf erbabı bazı kişiler bu örgütlerin ahlaki bir disiplin altına alınması noktasında aktif bir rol üstlenmiş, bu kişilerin standart bir ahlaki disiplin içine girmeleri için birtakım kurallar belirlemişlerdir. Böylelikle dağınık, amaçsız kişi ve kuruluşlardan *fütüvvet ehli* kişiler ortaya çıkmaya başlamış; illegal örgütlerin hâl ve hareketlerinin tam tersi bir yönde ahlaki sistem filizlenmiş; önceleri fütüvveci kuralları olarak bilinen yiğitlik, civanmertlik faziletleri ayyar, şâtır, evbaş vb. kuruluşların ortak nitelikleri olmaya başlamıştır. Bir süre sonra halk tarafından beğenilen bu kurallara uyan örgütler ayyar, şâtır, fütüvveci vb. adlarından herhangi biri ile adlandırılmaya başlanmışsa da zaman içerisinde fütüvvet isimlendirmesi yaygınlık

kazanmıştır. Bu tür yapılanmaların öğrenmeleri ve uymaları gereken kurallar *Fütüvvet-nâme* denilen bir nevi tüzük denilen kitaplarda toplanmıştır. Yaşanan bu gelişmelerle doğan fütüvvet sonradan XII. yüzyıldan başlayarak Anadolu'ya yayılmış Anadolu'da meslek ve sanat dayanışmaları durumuna gelmiştir. *Fütüvvet-nâmeler* de meslek ve sanatların türlü basamaklarındaki kişilerin standart ahlak kurallarını ve mesleki yeteneklerini olgunlaştırmak için tüzükler hâline gelmişlerdir (Anadol, 1991: 8-10; Çağatay, 1997: 6-7).

Fütüvvetin Anadolu'da yayılmasında ekonomik ve sosyal gelişmeler rol oynar. XI. yüzyılın ikinci yarısında göçebe Türkler Anadolu'nun doğusuna ulaşmışlardır. 1071 Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'nun kapısı Türklere açılınca Türkler köylere, kasabalara yerleşmeye başlamışlardır. Ancak göç edenlerin çoğu atlı-göçebe kesimdir. Yani ticaretten anlayan halis tüccarların çoğu Türkistan'da kalmıştır. Ardından ikinci bir göç dalgası vuku bulmuştur ve o zaman da Türk toplulukları Anadolu Selçuklularına sığınmaya başlamışlardır. Türk toplulukları kendilerini Anadolu'ya sürükleyen Moğollar ile Bizansa karşı teşkilatlanma mecburiyeti içinde olmuşlardır. Bu çerçevede Ahilik kurumunun esaslarını teşkil edecek birtakım kural ve kaideler belirlemişlerdir. Bu kaideler temel olarak şu şekilde özetlenebilir: Tecrübeli yerli tüccarlarla rekabet edecek ticaret hukukunu ve ilkelerini öğrenmiş ekonomik bağımsızlığını kazanmış kişiler yetiştirmek. Sosyal ve kültürel açıdan millî bilinci diri tutarak iç ve dış güvenliği sağlamak. Doğru ve iyi insan olmanın kurallarını kavrayarak yıkılmaz bir paye elde etmek. İslami terbiye ile din ve dünya işlerini bir arada yürüten nesiller yetiştirmektir (Anadol, 1991: 48). Zamanla ticaret ve esnaflık hayatında da kaideler oluşturmaya başlayan fütüvvet teşkilatı bu şekilde Anadolu'da Ahilik adı altında gelişimini devam ettirmiş ve Ahilik de XX. yüzyıla kadar Anadolu'daki esnaf ve sanatkâr birliklerine verilen bir ad olmuştur.

Ahi kelimesi Arapça; *kardeşim* veya *kardeş* manasındayken, Türkçeye *akı* şeklinde geçerek bu anlamlara ilave olarak *cömertlik*, *eli açıklık*, *yiğitlik* anlamlarını kazanmıştır. Yine *dostluk*, *kardeşlik*, *bağlılık* anlamlarına gelen *uhuvvet* de ahi ile aynı anlama sahiptir. Fütüvvette kişisel erdemler, askerî nitelikler ve tasavvufî anlam ön plandayken; ahilik daha çok mesleki teşekkülleri ve askeri güçlere yardımcı olan bu türden yapılanmaları ifade etmektedir.

1.2. Fütüvvet ve Mürüvvet

Mürüvvet; *cömertlik*, *yiğitlik*, *mertlik* anlamlarındaki kelimedir. Başkasını kendisine tercih etmek, iyi ve güzel bir ahlaka sahip olmak, doğru ve dürüst olmak gibi meziyetleri ifade eden

mürüvvet tasavvuf, takva ve şeriattan farklı olarak dünya saadetini vurgulamak üzere kullanılır.

Arapça kökenli mürüvvet insani hasletler ve erdemli davranışlar için kullanılan bir ahlâk terimi olup aynı zamanda fütüvvetin esasını oluşturan kavramlardandır. Kelimenin kökü olan *mer*’; *erkek, adam, kişi* demektir. Mürüvvet ise *tam erkeklik ve mükemmel insanıyet* anlamındadır. Kelime fütüvvetin esasını oluşturan özellikleri içerisinde barındırması hasebiyle önemlidir. Kavram üzerinde yapılan tanımlarda özellikle iyi ahlak, terbiye, cömertçe vermek, harama yaklaşmamak, Allah'ın emir ve yasaklarına uymak, adil olmak gibi özelliklere dikkat çekilmiştir (Çağrııcı, 2014: 145). Kur'an-ı Kerim'de iyiliği emredip kötülüklerden uzaklaştırmayı emreden âyetler arasında Araf Sûresi'nde geçen *Kolaylığı seç, iyi olanı emret, cahillerden yüz çevir.* (El-A'râf 7/199) mealindeki âyet mürüvvet kavramına ışık tutmuştur. Sahih hadislerden *Kişinin onurlu oluşu dinini, mürüvvetli oluşu aklını, soylu oluşu ahlâkını yansıtır* hadisi mürüvvetin akıl ile olan ilişkisini ortaya koyar. İçinde *mürüvvet* kelimesi direkt geçmese de iyilik, doğruluk, cömertlik, güvenilirlik gibi iyi ahlak özelliklerine vurgu yapan birçok hadis de *mürüvvet* kapsamında değerlendirilmiştir (Çağrııcı, 2006: 61-63).

Fütüvvetle i içe olan ve fütüvvetin esaslarından biri olarak görülen mürüvvetin ne olduğu ve fütüvvetle ilişkisi üzerine diğer bazı İslam âlimlerinin görüşleri şu şekildedir:

Sülemî'nin meşhur *Tasavvufta Fütüvvet* eserini neşreden Süleyman Ateş'in nakli ile fütüvvetin gereklerinden bahsedilirken mürüvvetin, *ihtiyacı olana o kişi istemeden vermek*, esası şu sözlerle vurgulanır;

Fütüvvet gereklerinden biri de eli dara karşı mürüvvet kullanmaktır. Muhammed ibn Tahir al-Veziri bana birinin şu şirini okudu:

Bir feta malından geçer, fakat mürüvvetten geçmez: istemeden sana verir, istemenin kötülüğü sana yeter. (1977: 90).

Aynı eserde fütüvvetin esası olan mürüvvet şu cümlelerle tanımlanır: *Fütüvvet gereklerinden biri de mürüvvet şartlarına riâyet etmektir. Muhammed ibn Abbâs al-'Usmi.. yoliyle Zâfir ibn Süleyman'un şöyle dediğini işittim: "Tam mürüvvet sahibi ona derler ki dinini korur, akrabasını ziyaret eder, malını imar eder, kardeşlerine ikram eder ve evinde söyler ?"* (1977: 91).

Serî es- Sakaî mürüvvet terimi için: *Nefsi çirkin şeylerden ve kulu insanlar arasında küçük düşürecek her şeyden korumak ve bütün muamelelerinde insanlara insafla davranmak* (Selvi, 2016: 6) şeklinde açıklarken Abdürrezzak Kâşânî ise : *Mürüvetsiz fütüvvet ve fütüvetsiz*

velayet olmaz... Fütüvvet nasıl tasavvufun cüzüyle, velayet de nübüvvetin cüzüdür. (Selvi, 2016: 23) şeklinde açıklar.

Son olarak mürüvvet ile fütüvvet arasındaki ilişkiyi en açık bir şekilde izah edenlerden biri olarak Abdülbâki Gölpinarlı'nın şu cümleleri verilebilir:

Adamlık ve erlik manasına gelen 'mürüvvet' kelimesiyle gençlik, yiğitlik ve cömertlik manalarını ifade eden 'fütüvvet' kelimesi, esas itibariyle tasavvufa dayanan fakat aynı zamanda iktisadi teşekkülleri de kavraması ve sanat erbabını teşkilâtlandırması bakımından ekonomik bir hüviyet de taşıyan ehl-i fütüvvet tarafından daha şümulü mânâlara alınmış ve bir terim olmuştur. Bunlarca mürüvvet, fütüvvetin esasıdır, fütüvvetse mürüvvetin sonudur. Bu bakımdan her mürüvvet ehli, fütüvvet sahibi değildir fakat her fütüvvet ehli, mürüvvetten en ileri dereceye varmıştır (2011: 17).

Görüldüğü üzere mürüvvet ve fütüvvet birbirini tamamlar. Kapsam olarak fütüvvet mürüvveti kapsamakla birlikte fütüvvet ehli olabilmenin yolu mürüvvet sahibi olmaktan geçer.

1.3. Fütüvvet ve Melamet

Melamet Arapça *levm* kökünden türemiştir. *Kınamak, kötölemek, ayıplamak, azarlamak* anlamlarına gelen tasavvuf anlayışının adıdır. Bu anlayışı benimseyenlere *ehl-i melamet, melâmî, melameti* denilmiştir. Olumsuz anlama sahip gibi görünse de aslında melamet, Allah yolunda mücadele ederek nefsini yenmek ve bu şekilde yürüdüğü yolda kendisini kınayan kişilere aldırış etmemektir. Kişi başkalarının kendisi hakkındaki görüş ve düşüncelerine göre hareket etmeyerek hem nefesine galip gelmiş olur hem de böbürlenme, kibirlenmeden uzak durmuş olur. Sufiler, tasavvuf erbabı kişiler kalplerini Allah'a adanmışlardır ve çevrelerinde olup bitene çok da dikkat etmezler. Melamet ehli tarafından bu hâl Allah'a tam teslimiyetin bir göstergesi ve manevi ilerleyişte bir mertebedir.

Melametiler bazı noktalarda sufileri eleştirir. Mesela sufilerin kendilerine has kıyafetlerinin olmasını riya olarak değerlendirirler. Çünkü onlara bakan bütün gözler onları *dindar, hacı, hoca, sufi, şeyh* gibi görecektir. Bu da onların enaniyetini kabartacağı gibi yaptıkları ibadetlerde ihlastan uzaklaştıracaktır. Bunun yerine kınanmak, hor ve hakir görülme kişinin alçak gönüllülüğünü artırarak yaptığı iyi şeyde sadece Allah'ın rızasına talip olmasını sağlayacaktır.

Melamet düşüncesini ilk defa yayan sufilerden biri olan Ebu Hafs el-Haddad, Melametilerle ilgili şunları söylemiştir: *Öyle insanlar vardır ki: batınen Hak ile münasebetlerinde her zamanki hissiyatları üzerine müteyakkız bulunurlar ve kalben sırlarını muhafaza etmeye o*

derece itina gösterirler ki, Allah'a yaklaşmaya (kurb) ve O'na hizmet etmeye ait hâllerini ifşa ettiklerinden dolayı kendi kendilerini kınarlar (levm) ve insanlara yalnız kötü taraşlarını göstererek iyi yönlerini gizlerler. Bunda da o kadar ileri giderler ki, insanlar bunları fena hallerinden dolayı kınadıkları gibi, kendileri de batını hallerinden insanları haberdar ettikleri için kendi şahışlarını kötülerler. [...] Bunlar ilahi tezahürleri insanlardan gizlerler ve asli bir prensip olmak üzere kendilerini kınarlar ve hoşlanmadıkları hareketlerini açığa vururlar. İnsanlar taraşından reddedilmek ve Hak huzurundaki mevkilerini muhafaza etmek için onların nefretine sebep olan yönlerini gösterirler. Melamet ehlinin tarikatu böyledir. (Türer, 1988: 60).

Fütüvvet ehli olanlar kendilerini sufilerden daha çok Melametilere yakın görüp Melametileri benimseler. Melameti büyüklerinin fütüvvet ashabından olduğunu kabul ederler. Fütüvvet ehli melametiler gösterişe önem vermeden fütüvvetin esasları çerçevesinde kendilerini halktan biri gibi görürler.

Melamet anlayışına sahip olanların başlıca özellikleri şunlardır: Bâtnlarındaki “nefsin kendisine ait olmayan bir şeyi kendine izâfe etmesi” anlamına gelen her türlü iddiayı terk edip yalnızca gönüllerini terakki ettirmeye çalışırlar. Başkalarının kusurlarıyla ilgilenmeyi bırakarak kendi kusurlarıyla meşgul olurlar. Onların halleri Allah ile kendi aralarında sımsıkı sakladıkları sırlardır; bunları başkalarından gizleme konusunda çok titiz davranırlar. Çarşıda, pazarda, sokakta halk ile iç içe yaşar, ancak gönüllerindeki manevî halleri onlardan saklamaya özen gösterirler. Manevî eğitim metotları “halk ile tahalluk, Hak ile seyr”, yani halk içinde onlardan biriymiş gibi hareket etmek, fakat Hak'tan bir an bile gafil olmamaktır. İbadet ve tâatleri ifa ettikten sonra hemen unuturlar, çünkü onları unutmamak onlara değer vermek anlamına gelir; bu da kibir, ucb ve riyaya sebep olur. (Erdoğan, 2014: 109).

Sonuç olarak fütüvvet ve melametinin özellikle kişinin nefsinin yenmesi, kendi kusurlarını bilip başkalarında kusur aramaması, her açıdan enaniyeti kabartacak şeylerden arınarak alçakgönüllü olması, dünyaya ve içindekilere ehemmiyet vermediği ve ihlası öncelediği için açgözlülük yapmaması, başkasına yük olmaması, Hakk'a kulluk etmesi, başkasını kendisine tercih etmesi, fedakâr olması gibi yönlerden birbirleri ile yakın ilişki içinde oldukları söylenebilir.

1.4. Fütüvvet ve Tasavvuf

Tasavvuf kaynağını Kur'an-ı Kerim ve hadislerden alan, her şeyi mutlak varlık Allah'ın yansımaları olarak gören, gönlün saf-cilalı olmasına önem veren, varlığın aşk neticesinde yaratıldığını ve hayattaki

her şeyin de bir döngü içerisinde olduğu yönündeki görüşleri savunup *vahdet* kavramını temel alan anlayışın adıdır. Aza kanaat etmek, başkasını kendisine tercih etmek, mütevazı ve alçak gönüllü olmak, kâmil insan yetiştirmek gibi özellikler de tasavvufun ana düsturlarındandır.

Eraydın *Tasavvuf ve Tarikatlar* adlı çalışmasında büyük mutasavvıfların tasavvuf tanımlarını sıralamıştır. Yapılan tanımlardan birkaçı şu şekildedir (Eraydın, 2017: 36-39):

Cüneyd-i Bağdâdî'ye göre : *Tasavvuf ihtiyârı terk etmektir... Tasavvuf, Hakk'ın seni, senden öldürmesi ve kendisiyle ihyâsıdır.*

Rüveym'e göre: *Tasavvuf Allah'ın murat ettiğiine teveccüh etmek ve O'nun iradesin teslim olmaktır. Tasavvuf fakra yapışmak; bezl, îsâr ve cömertlik ile birlikte, îtiraz ve ihtiyârı terk etmektir.*

Ebû Muhammed Cerîrî'ye göre: *Tasavvuf güzel ve ulvî olan her çeşit huyları kazanma girişiminde bulunmak ve çirkin her nevi huylardan da uzaklaşmaya çalışmaktır.*

Amr b. Osman el-Mekkî'ye göre: *Tasavvuf, kulun her zaman, o an içinde işlenmesi en uygun olan amelle meşgul olmasıdır.*

Kuşeyrî'ye göre: *Tasavvuf mâsivallahtan müstağnî olma, bilinmemeyi ihtiyar etmek ve hayırlı olmayan şeylerden sakınmaktır.*

Fetalar fütüvvetin ana kaynaklarından biri olan tasavvufa büyük önem vermişlerdir. Nefsin terbiye edilmesi ve maddeden mümkün merteye sıyrılarak ihlasla Allah'a yönelmek gerektiğine inanmışlardır. Tasavvuftaki kardeşlik neticesinde bir araya gelinerek sohbetler yapılması ve adab ile erkânın da paylaşılması noktasında yine tasavvufun ahilik ve fütüvvet ile paralel çizgide olduğu görülmüştür.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Fütühâtü'l-Mekkiyye* adlı eserinde fütüvvet, tasavvuf makamlarından biri olarak zikredilmiştir. Kuşeyrî de tasavvuf risalelerinin bir bölümünü fütüvvete ayırmıştır. Yine *Fütüvvet-nâme*'lerde sufilerin sözlerine yer verilmesi de ikisi arasındaki bağlantıyı ortaya koyan delillerdendir (Şeker, 2011: 114).

Sufilerce fütüvvet, tasavvufi yaşantının önemli mertebelerinden birisi olarak kabul edilmiştir. Onlara göre fütüvvet, iyi davranışların toplamından ibaret olan bir yaşam tarzıdır. Bu yaşam tarzı, Peygamberlerin ve İslam büyüklerinin yüksek vasıflarıyla belirginleşmiştir (Kızıler, 2015: 411).

Tasavvufun esasları ahiler tarafından düstur kabul edilmiş esaslardır. Ahide ya da fetada bulunması gereken özellikler aynı zamanda hem Kur'an-ı Kerim'in ve hadislerin hem de bunları kendisine esas kabul etmiş tasavvuf erbabı kişilerin taşıması gereken özelliklerdir. Aynı şekilde fütüvvet ile ilgili yazılmış eserlerin kimi sufiler tarafından

kaleme alınmış olması aralarındaki ilgiyi bir daha gözler önüne sermektedir.

Fütüvvetin bir manası da *yiğitlik*'tir. Tasavvufta ise Allah yolunda giden, nefsi ile mücadelesini kazanan, adalet, fazilet vb. özellikleri üzerinde taşıyan kişiler yiğit olarak görülür. Aynı zamanda yiğit, harama bulaşmaz, kötülükten uzak durur, Allah'tan gelene razı olur, Allah'ın emir ve yasaklarına riayet eder, darda olana koşar, verince de hiçbir karşılık beklemez... Bütün bu özellikler fütüvvet anlayışındaki *fetâ* için de geçerli özelliklerdir. Ayrıca yukarıda belirtildiği üzere fütüvvet, tasavvuf makamlarından biri olarak da zikredilmiştir. Fütüvvet tasavvufa dayandırılır ve tasavvuf daha genel bir terim olmakla birlikte fütüvvet de onun bir cüzü olarak değerlendirilir. Tasavvufta olduğu gibi fütüvvet Allah'a ve peygamberine inanıp Allah'ın emrettiği bütün iyi ve güzel şeyleri yaparak kötü olan her şeyden uzaklaşmaktır (Selvi, 2016: 22).

Ticaret ahlakında harama bulaşmamak, helalinden kazanıp tüketmek anlayışı hem fetanın hem sufünün ortak noktası ve düsturudur. Tasavvuf ile fütüvvet arasındaki en önemli fark yine buradadır. Tasavvuf erbabı olan sufiler dünyaya tapmaz ama dünyadan tamamıyla ayrı oldukları da söylenemez zira tasavvuftaki asıl gaye insan-ı kâmilî yetiştirmektir. Hem tasavvuf hem de ahilik teşkilatlarındaki eğitimin amacı bu açıdan ortaktır. Amaç Allah'ı yaşamak, Allah ile olarak O'na dayanmak, Allah'ın rızasını kazanmaktır, bunun için halktan Hakk'a doğru gidilmelidir. Allah insana merhametli, cömert, doğru, ahlaklı olmayı tembihler, insan da Allah'a yakın olmak istiyorsa hem bu emirlere hem de bu emirleri söz ve hareketleri ile açıkça ortaya koyan ve O'nun en sevgili ve ahlakı en mükemmel kulu olan peygamberine uymalıdır. Sufi kendisi için *bir lokma bir hırka* düsturu ile *az ye, az uyu, az konuş* ilkelerini benimser; fetaların ise bir sanat ya da zanaatla uğraşmaları hatta bir sanatı en iyi şekilde icra edip sanatta ustalaşmaları, kimseye el açmamaları gibi özelliklerden hareketle dünya hayatıyla olan ilişkileri onları mutasavvıflardan ayırır (Selvi, 2016: 30).

Ahiliğin yayılmasında tasavvuftaki *uhuvvet* düşüncesinin rolü büyüktür. *Ahilik'te ve fütüvvet ehli arasında da manevî kardeşlik bağına büyük önem verilmiş, hatta tasavvufta önemli bir yeri bulunan "uhuvvet"i hatırlatmasından dolayı da Ahiliğin kolayca yayılması ve kabul görmesi mümkün olmuştur* (Tek, 2014: 28).

Sonuç olarak *tasavvufta ahlak büyük ölçüde fütüvvet ehlinde ve Ahi'de mevcuttur. Sûfi, fazilet ve kemâlatta zirvede olup ideal insandır; ahi ise cömertlik, mertlik, ihsan ve hizmet ahlakında sufîyi örnek almış salih kimsedir. Her sûfi fütüvvet ehlidir; fakat her fütüvvet ehli sufi değildir. Fütüvvet, sûfililiğin bir parçasıdır* (Selvi, 2016: 32).

2. Kur'an-ı Kerim'de Fetâ

Fütüvvet kelimesi direkt geçmemekle birlikte fütüvvetle alakalı; *fetâhâ*, *feteyâni*, *lifityânihi*, *el-fityetü*, *lifetâhü*, *feten*, *feteyâtiküm*, *yesteftûneke*, *yüftiküm*, *testeftiyân*, *eftûni*, *eftinâ*, *testefit*, *festeftihim* kelimeleri Kur'an'ı Kerim'de geçmektedir. *Genç*, *delikanlı*, *hizmetkâr*, *yiğit*, *arkadaş*, *cariye* şeklinde isim soylu karşılıkları bulunan bu kelimelerin *fetvâ vermek*, *açıklama beklemek*, *sormak* gibi eylem anlamları da bulunmaktadır (Gürel, 1992: X-XIV).

Nisâ Sûresi'nin 25. ile Nur Sûresi'nin 33. âyetlerinde cariye, iffetli kadın ve mümin kişiler için *feteyâtiküm* kelimesi kullanılmıştır. Nisâ Sûresi 127, 176; Yûsuf Sûresi 41, 43, 46; Kehf Sûresi 22; Neml Sûresi 32 numaralı âyetlerde *yesteftûneke*, *yüftiküm*, *testeftiyân*, *eftûni*, *eftinâ*, *testefit* kelimeleri *fetvâ vermek*, *açıklama yapmak*, *yorumlamak* manalarında. Sâffât Sûresi 11. ve 149. âyetlerinde *festeftihim* ifadesi *sormak* karşılığındadır.

Âyetlerde *fetâhâ*, *feteyâni*, *lifityânihi*, *el-fityetü*, *lifetâhü*, *feten* şekillerinde geçen kelimeler *genç*, *yiğit*, *delikanlı* anlamlarını ihtiva eder. Fütüvvetle yakından ilişkili kelimeler bunlardır. Nitekim Kur'an'da bu sıfatlarla nitelendirilen peygamberler yaşı genç, delikanlı kişilerdir.

Fetâ, *fityân* kelimeleri de *gençlik*, *yiğitlik* anlamındaki kelimelerdir. Gençlik insan hayatının en önemli evrelerindedir. Çoğu kişilik özellikleri genç yaşlarda kazanılır. Diğer bir ifadeyle belirli bir yaştan sonra bazı özellikleri kazanmak ya da yok etmek daha zordur. Dini açıdan kişinin genç yaşlarda, taşkınlık döneminin rehabetine kapılmadan yaptığı ibadetleri daha makbul görülmüştür.

Genç kimdir, nasıldır, nasıl olmalıdır? sorularına İbn Arabî *Fütühâtü'l-Mekkiyye*'de şu karşılıkları vermektedir:

Genç, kendi nefsinin arzusunu bırakıp efendisi ve Rabbi olan yaratanına dönerek 'ben bir kulum (köle)' demelidir. ... Genç, hasmı olmayan kimsedir. Çünkü o, borcunu öder, alacağını bırakır. Dolayısıyla hasmı yoktur. ... Genç, bir hikmete göre hareket eden ve duran kimsedir. ... Genç... her şeyin Hakk'ın takdiri olduğunun bilincindedir. ... Genç, her zaman hizmet menziline bulunur. Hz. Peygamber şöyle buyurur: Kavmin hizmetkârı onların efendisidir. ... Genç, yaratıklara muamele ederken imkânı ve kudreti ölçüsünde gücünü Hakkı razı edecek şekilde harcayan kimsedir (İbn Arabî 2015: 53-64).

Genç (feta) nefsinin arzularına yenik düşmeyen, insanlara hizmet eden, Allah'ın hikmetlerinin bilincinde olan, metanetli ve dirayetli kişidir. Söz konusu terimin ilk zamanlarda daha çok gençlerin

taşıması gereken özellikler çerçevesinde değerlendirildiği ancak bunun zamanla kapsam olarak genişlediği söylenebilir.

Hız. Muhammed bütün iyi ve güzel hasletlerin timsalidir. Onun bulunduğu makam fetayı kapsayacak en st makamdır. Fetanın amacı iyi ve doğru olana yönelmek olduğu için fütüvvet-nâmelerde Hız. Peygamber'e mutlak surette en kapsamlı Şekilde yer verilmiştir.

Fütüvvet peygamberlerden kalma bir meziyettir. Dolayısıyla Kur'an'ı Kerim'de peygamberlerle ilgili kıssalarda fütüvvetle ilgili kavram ve ıstılahlar geçmektedir. Kuran-ı Kerim'de Yûsuf Sresi 36. yette Hız. Yûsuf ve onunla birlikte zindana giren iki genç için *feteyâni*; Enbiya Sresi 60. ayette ise Hız. İbrahim için *feten* sıfatları geçmektedir. Hız. Yûsuf nefsinin Allah'ın rızası için zilletten korumuş, iffetine sahip çıkmış, kendisinin ölümünü isteyen kardeşlerini affetmiştir. Hız. İbrahim genç yaşta kavminin taptığı putları kırmış büyük bir dirayet ve delikanlılık sergilemiştir. Ayrıca Allah'ın oğlunu kurban etmesi emrine uymuş, konukseverliğiyle meşhur olmuştur. *Kehf Sresi* 60 ve 62. yetlerde Hız. Musa'nın yanında ve hizmetinde bulunan gence *fetâ* - Tevrat'ta bu gencin ismi Yşa olarak geçmektedir- denilmektedir. Bu genç, sadakatle Hız. Musa'nın hizmetinde bulunmuş, ona yol arkadaşlığı yapmıştır. *Kehf Sresi*'nin 10 ve 13. yetlerinde Ashab-ı Kehf gençleri için *el-fityetü*, *fityetun* denilmektedir. Ashâb-ı Kehf batıla uymayıp Hakk'a sığınarak Allah'a iman için bir nevi hicret etmişlerdir (Gürel, 1992: 66). Putperest kavimlerine karşı çıkıp göklerin ve yerin rabbinden başkasına ibadet etmeyeceklerini açıklayan yedi genç kavimleri arasında Allah'a olan imanlarını serbestçe ifade etme ve inançlarının gereğini yerine getirme imkânı bulamayacaklarını, hatta onların arasında hayat hakkına dahi sahip olamayacaklarını anlayınca, köpeklerini de yanlarına alarak mağaraya sığınmişlardır.

3. Razavı ve Fütüvvet-nâmesi

Fütüvvet geleneğinin yaygınlaştırılmak istenmesi, fütüvvet üzerine derli toplu bir kaynağın bulunmaması, toplumdaki bozukluk ve aksaklıklar gibi nedenlerden ötürü fütüvvet-nâmeler kaleme alınmıştır. Ayrıca fütüvvet'e yeni giren müritlerin bilgi ve terbiyelerini artırmak kişileri fütüvvet-nâme yazmaya teşvik eden gayelerdendir (Şeker, 2011: 114-134).

Fütüvvetin adap ve erkânını, ritüellerini, dilden dile aktarılan anlatılarını, teşkilatın kaynak ve kuralları ile fütüvvet sahibi kişinin uyması gerekenleri açıklayan kitaplara Fütüvvet-nâme denilmektedir. Fütüvvet-nâme türünde yazılan ilk eser *Kitbe'l-Fütüvve*'dir. 1020'de Sülemî tarafından Arapça kaleme alınmıştır. Türkçe kaleme alınan ilk fütüvvet-nâme ise Burgazı'nın *Fütüvvet-nâme-i Burgazı*'sidir. XIII.

yüzyıldan itibaren önemini artıran fütüvvet-nâmeler tüzük-yönetmelik hükmünde kullanılmaya başlanmıştır. Razavî'nin *Miftahü'd-dekâyık fi Beyâni'l-Fütüvveti ve'l-Hakâyık* ya da *Fütüvvet-nâme-i Kebîr* olarak bilinen eseri tespit edilebilen fütüvvet-nâmeler arasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Eser 1524 yılında Bursa'da kaleme alınmıştır. Eserin müellifi Seyyid Muhammed bin Alaâddin el-Hüseyin er-Razavî hakkında kaynaklarda çok az bilgi bulunmaktadır. Razavî, Bursa'da kadılık yapmış eserinin de burada yazmıştır. Razavî'nin *Fütüvvet-nâme*'si üzerine doktora çalışması hazırlayan Gürel, müellifin başka bir fütüvvet-nâmesine Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud kitapları arasında tesadüf etmiştir. Razavî *Fütüvvet-nâme-i Kebîr*'de *Îrşadi't-talibin*, *Habbâz-nâme*, *Bayrak Risalesi* adlı risalelerinin de bulunduğu bilgisini verir. Razavî'nin *Fütüvvet-nâme-i Kebîr* adlı eseri diğer fütüvvet-nâmelere nazaran daha hacimli ve zengindir. Eserin tespit edilebilen 14, görülebilen 9 nüshası mevcuttur. Ancak tam bir nüshasına rastlanılamamıştır. Nüsha karşılaştırmalarında da her bir nüshanın birbirinden farklılıklar arz ettiği ve hatta her birinin farklı birer telif esermiş gibi düzenlenmiş olduğu görülmüştür (Gürel, 1992: 40-54).

3.1. Razavî Fütüvvet-nâmesinde Peygamberler ve İlk Şed Kuşananlar

Fütüvvet-nâme-i Kebîr'in giriş kısmında Hz. Muhammed, Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim zikredilmiş ve dördüne birden *çehâr pir* denilmiştir: *Ehl-i fütüvvet arasında şeddin ve helvâ-yı ceñnenin senedini bir vechile isbat ederler. Evvel Âdem-i Sâfi'den (aleyhi's-selâm), ikinci Nûh Neci'den (aleyhi's-selâm), üçüncü İbrâhim Halîl'den (aleyhi's-selâm), dördüncü Muhammed Mustafâ'dan (sallallâhu aleyhi ve sellem)... ve hem ashâbı fütüvvet istulâhında budur kim, bu dört peygambere salavâtullâhi aleyhim ecma'în çehâr pir derler ve çehâr tekbiri onlardan isbât ederler.* (Razavî, 2014: 32-34).

Fütüvvet-nâme-i Kebîr'de Hz. Âdem'in tekbirine *tekbir-i rıza* denildiği bilgisi verilmiştir. Ardından da *şed* ve *çanak* helvasını tekbir-i Âdem-i Sâfi'den tutmalarının sebebi açıklanmıştır. Burada Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları kıssasından bahsedilir. İki cennetteyken şeytan kıskançlık ederek onları kandırmıştır. Allah'ın emrine uymalarına engel olarak kendilerine buğday yedirmiştir. Ardından Hz. Âdem ile Havva'nın başlarındaki tac ile sırtlarındaki cennet elbisesi açılmıştır. Onlar da cennet ehlerinden yardım istemişlerdir ancak kimse onlara yardım etmemiştir. Sadece incir ağacı onlara yaprak vermeyi kabul etmiştir ve Hz. Âdem'e üç tane Havva'ya ise beş tane yaprak vermiştir. (Bu hadisenin ardından erkeklerin ölünce üç kefene

sarılrken kadınların ise beş kefene sarıldığından bahsedilmiştir.) Hz. Âdem ile Havva'nın utanmaları ve bu yapraklarla örtünmeleri, cennetten kovulmaları bunun sonucunda Hz. Âdem'in 300 yıl ağlaması, Allah'ın Âdem'in kalbine birkaç kelime ilham etmesi ve onun da bu kelimelerle tövbe etmesi ve nihayetinde de affa mazhar olması çeşitli rivayetlerle nakledilmiştir. Ardından soyun Hz. Âdem'den gelmesine kısaca değinilmiştir.

Eserde *Fütüvvet Hırkası*'nın Hz. Âdem'den kalma olduğu bilgisi bulunmaktadır. Hz. Âdem'in tövbesinin kabul edilmesinin akabinde Cebrâil'in ona izzet tacını takması ve ardından giydirdiği seçkinler giysisinin de fütüvvet hırkası olduğu, onun bir üstünlük ifade ettiği ve fütüvvet hırkası giydirme geleneğinin de Hz. Âdem'den kaldığından bahsedilir. Hz. Âdem üç kere *Allahu Ekber* dediğinden fütüvvet ehli bu tekbire *Rıza tekbiri* ismini vermiştir.

Cebraîl, cennetten Hz. Âdem'in beline bağlamak için yün ya da pamuktan bir kuşak getirmiştir. Hz. Âdem'e bunun Allah'ın sözüne bağlılık, şeytana uymama ve onunla savaşma, dünyayı sevmeme, Allah'ın takdir ettiklerine sabretme, Allah'ın rızasını gözetme anlamlarına geldiğini isminin de *vefâ kuşağı* olduğunu öğretmiştir. Ardından Cebrâil'in yine Hz. Âdem için getirdiği sarığı saçına bağlaması, eline her nereye giderse yanından ayırmayacağı sırlı bir sopa vermesi, onu halifelik seccadesine geçirmesi ve cennet ırmaklarından getirdiği süt ve bal ile helvadan bir lokmayı Âdem'in eline vermesi, Hz. Âdem'in de ondan bir pay yiyip bir payı da Hz. Havva'ya götürmesi oradan veda tavafını yaparak ayrılmaları ve yaşadıkları sürece her yıl orayı ziyaret etmeleri ile hac vazifesinin o zamanlardan kalma olduğu anlatılmıştır.

Hz. Âdem'den istenenler ile Hz. Âdem ile ilgi anlatılanlar fütüvvetin gerekleridir. Fütüvvet geleneğinin ilk insan Hz. Âdem'den kalma olduğunu vurgulamak içindir. Zira ilerleyen sayfalarda Razavî müride yaptırılacakları sıralarken şunları dile getirir: *Müridi tırâş ederler ve tırâşi yoğ ise bıyıkların kasr eyleyeler ve ondan tevbe vereler ve ahdullâh âyâtını okutalar, tâc, hırka giydireler ve yol atlası ve yol karındaşı tutalar ve bâ'dehû kuşak kuşatalar ve tuğ ve alem verip sonra seccâdeye geçireler. Ondan aşçılar dahi helvâyı pişirip yol üzere meydana getirip bâ'dehû muhabbet ile birbirine lokma sunalar ve bir şehirden bir şehre helvâ göndereler ve bunların cümlesi Âdem nebi ile Cebrâil'den kalmıştır ve ehl-i tarik olanların senedi budur kim zıkr olundu* (Razavî, 2014: 84-86).

Hız. şit Hz. Âdem'in oğludur. Hz. Âdem'le başlayan fütüvvet silsilesinin ikinci halkası olması açasından önemlidir. Razavî, *Fütüvvet-nâme*'sinde Hz. Âdem'i anlattıktan sonra Hz. şit'e geçer. Hz. Âdem

Allah'ın buyurduğu şekilde fütüvveti oğluna nakletmiştir. Oğuldan oğula aktarılarak Hz. Nuh'a kalmıştır.

Fütüvvet ehli **Hz. Nuh**'u *pîr-i tekbîr* olarak kabul eder. Onun tekbirine *tekbîr-i fenâ* denilmiştir. Hz. Nuh, halkını 400 yıl boyunca imana davet etmiştir ancak iman eden 40 erkek, 40 da kadın vardır. Bunun üzerine Hz. Nuh hem kâfirlerin yok olması hem de bizzat kendi nefsi için Rabbine yönelir. Allah'a: *Yeryüzünde hiçbir kâfiri bırakma* der. Allah Nuh Peygamber'in duasını kabul ederek Cebrâil'i gönderip tufan haberini peygambere ulaştırır. Bu esnada Hz. Nuh tekbir getirmiştir ve bu tekbire de *fenâ tekbiri* denilmiştir. Sonra cennetten getirilen üzüm ve incir karıştırılıp helva yapılmıştır. Nuh, ondan hem yemiş hem de iman edenlere vermiştir. *Fütüvvetnâme*'de Hz. Nuh'un fütüvveti, kendisinden sonra oğlu Sam'a miras bıraktığı ve ondan da Hz. İbrahim'e aktarıldığı bilgisi verilmiştir (Razavî, 2014: 88-92).

Hz. İbrahim'in tekbirine *tekbîr-i safâ* denilmiştir. *Halilullah* olarak da zikredilen Hz. İbrahim'e, Kâbe'nin inşası nasip olmuştur. Eserde Hz. İbrahim'in Cebrâil ve Mikâil'i yol atası, İsrâfil'i yol arkadaşı tuttuğundan bahsedilmiştir. Cebrâil, Hz. İbrahim'in belini bağlamıştır, ona cennetten helva getirmiş, Kâbe'nin yerini göstermiştir.

Tekbir pirllerinden biri de Hz. İbrahim'dir. Fütüvvet ehlinin Hz. İbrahim'i tekbir piri olarak görmelerinin sebebi Allah'ın ona oğlunu kurban etmesi yönündeki emri karşısında tutunduğu tavır ve teslimiyettir. Oğlu İsmail'in boğazına bıçağı dayamıştır ancak bıçak kesmemiştir. Ardından Cebrâil gelmiştir ve o bile bıçağın kesmediğine şahit olunca şaşkınlıkla tekbir getirmiştir. Cebrâil gelirken yanında bir koç getirmiştir. Hz. İbrahim koçu görünce şaşırmış ve *Lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber* demiştir. İsmail, gözü açılınca kendisi yerine bir koçun boğazlandığını görmüş ve o da *Allâhu ekber ve lillâhi'l- hamd* demiştir. Bu hadiseden ötürü fütüvvet ehli getirilen tekbire *tekbîr-i safâ* demiştir. Cebrâil burada tam teslimiyetinden dolayı Hz. İsmail'in belini bağlamıştır, onu fütüvvet sahibi yapmıştır (Razavî, 2014: 92-104). Hz. İbrahim'den oğlu Hz. İsmail'e aktarılan fütüvvet en mükemmel dereceye Hz. Muhammed ile ulaşmıştır.

Hz. Muhammed (s.a.v.), Razavî, *Fütüvvetnâme-i Kebîr*'e besmele ve hamdele ile başlar. *Takvayı peygamberin elbisesi kılan, fütüvveti -selam ve dua onun şerefli ailesine ve kendisine olsun-temiz insanların efendisi Hz. Muhammed'den- Allah'ın selamı hepsinin üzerin olsun- evliyalara bir nişan olarak veren Allah'a şükürler olsun* (2014: 20-21) diyerek fütüvvet geleneğinin Hz. Peygamber'den evliyaya bir nişan olarak miras kaldığını söyler. Eserde Hz. Muhammed'in tekbirine *tekbîr-i vefâ* denildiği bilgisi vardır (2014: 34).

Fütüvvet-nâme'nin fasıl bölümünde ilk olarak Hz. Muhammed'in Mi'rac hadisesine yer verilmiştir. Buna göre Hz. Muhammed kendisine atılan iftiralarından ve kendisinin incitilmesinden usanmış bir hâldeyken Allah, Cebrâil'e emir buyurarak Hz. Muhammed için beyaz inciden yapılmış ve kapısı yeşil zebercetten olan bir köşk yaptırdığını ve o köşkün içinde kırmızı yakuttan bir sandığın olduğunu, o sandığın içinde de bir elbise, bir kuşak olduğunu söyler. Bütün bunları ve Hz. İbrahim'e verdiği Burak'ı da alarak Peygamber'in yanına gitmesini; Peygamber'e o tacı takıp kemeri kuşatıp hulleyi de omzuna atarak Burak'a bindirip Allah'ın selamını ileterek kendisinin huzuruna getirmesini söyler. Zira Allah, onun üzülmesini istemez. O'na gayb âlemini ve kendi cemalini gösterecektir. Peygamber'in yapacağı bütün duaları da kabul olacaktır. Cebrâil, Peygamber'in yanına gelerek Allah'ın selamını ve emirlerini iletir. Hz. Muhammed iki rekât namaz kılarak şükreder. Ardından Cebrâil ona cennet elbisesini giydirir, tacını takar, kemeri kuşatır ve Burak'a bindirir. Hz. Muhammed Beytü'l-Mukaddes'e geldiğinde Mescid-i Aksa'da Yüce Allah'ın cemalini ve ümmeti olmak isteyen diğer peygamberlerin orada bulduklarını ve namaz kıldıklarını görür. Cebrâil'in yönlendirmesi ile Hz. Muhammed o topluluğa imamlık eder. Ardından dua ederler ve peygamberler Hz. Muhammed'den ayrılırlar. Yine Cebrâil'in yönlendirmesi ile Hz. Muhammed Beytü'l-Mukaddes'in kapısının üzerine çıkar ve orada sofraya oturur. Sofrada üç kadeh vardır. Bu kadehlerin birinde süt, birinde bal ve diğerinde de başka bir temiz içecek vardır. Cebrâil, Hz. Muhammed'e hangisini istediğini sorar. O da sütü seçer ve alıp yarısını içer. Burada Cebrâil, Peygamber'e eğer balı kabul etseydi tüm ümmetin dünyaya aldanacaklarını ve ahiret hayatını unutacaklarını, eğer şarabı kabul etseydi ümmetin hep harama bulaşacaklarını söyler. Hz. Muhammed'in içtiği süt de -yarısını içtiği için- ümmetin yarısının affolunacağına delalet etmiştir. Hz. Muhammed bu durum karşısında üzüntüye kapılır ancak Cebrâil Allah'ın Hz. Muhammed'in üzülmesini istemediğini ve kendisinin de çok fazl u kerem sahibi olduğunu ve bu nedenle de ümmetinden yarısını Hz. Muhammed'in şefaati için bağışlayacaksa diğer yarısını da kendi fazl u kereminden bağışlayacağını söyler. Bunun üzerine Hz. Muhammed sevinir ve üç kere *Allahu Ekber* der. İşte bu tekbire de *vefâ tekbiri* denilir. Peygamber, ümmetine şefaet edeceğine dair ahidde bulunmuştur. Fütüvvet ehli de Hz. Muhammed'in bu hareketi ve sadakatinden dolayı ona *pir-i şed* (ümmetine bağlı pir) ve *pir-i tekbir* demiştir (2014:107-124).

Hız. Ali, Hz. Muhammed'e ilk iman edenlerdendir. Peygamber, onu kendisine kardeş ve damat olarak seçmiştir, kızı Fatıma ile

evlendirmiştir. Hz. Ali birçok savaşa katılmış, Peygamber efendimizi birçok yerde korumuştur. Aynı zamanda yine Peygamber'in kâtipliğini de yapmıştır. Fütüvvet konusunda da Hz. Muhammed onun için *Lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ zülfikâr* (Ali'den başka yiğit, Zülfikâr'dan başka kılıç yoktur) demiştir ve bu sözün fütüvvet geleneğinde oldukça önemli bir yeri vardır.

Razavî Fütüvvet-nâmesi'nde Hz. Muhammed'in Mi'rac hadisesi anlatıldıktan sonra bir başlıkla Hz. Ali anlatılmaya başlanır. Hz. Muhammed Veda Haccı'ndan sonra yanına Hz. Ali'yi çağırmıştır. Hutbe okuduktan sonra cemaate seslenerek: *Ey İnsanlar! Size nefsinizden daha yakın olan kimdir?* diye sormuştur. Ashâb da *Allah ve Resulüdür* diye karşılık vermişlerdir. Ardından Hz. Muhammed de Hz. Ali'nin elini yukarı kaldırarak *Ben kimin efendisi isem Ali de onun efendisidir. Allah'ım! Onu seveni sev, ona düşmanlık edenin düşmanı ol. Ona yardım edene yardım et, onu terk edeni terk et!* demiştir. Ardından şu hadis-i şerifi söylemiştir: *(Din) Allah'ın emrine saygı duymak, Allah'ın yarattıklarına şefkat etmektir. Dünyada hoşgörü sahibi, ahirette şefaathane sahibi ol!* Ardından Hz. Muhammed sahâbelere tekrardan dönerek Hz. Ali ile ilgili şunları dile getirmiştir: *Ben ve Ali bir tek nurdanız. Ben Ali'denim, Ali de bendendir. Ali'nin bana yakınlığı Harun'un Musa'ya yakınlığı gibidir. Ancak Ali benden sonra peygamber olmayacaktır. Allâh'ım! Her nerde olursa olsun Ali'ye hakikati göster.* Sonra Hz. Ali'ye dönerek şu sözleri söylemiştir: *Ey Ali! Her nebinin bir vârisi vardır. Sen de benim vârisim, halifem, din ve dünya işlerimin yürütücüsüsün. Evvelimiz sonumuz, sonumuz evvelimiz gibidir. Ben, peygamberlerin sonuncusuyum, sen de mü'minlerin emirisin. Yâ Ali! Seni ancak takva sahibi mü'min sever ve sana ancak isyankâr münafık düşmanlık eder.* Ardından Hz. Muhammed'in tekrardan ashâba dönerek: *Ey Ashâb! Peygamberlik ve elçilik bende son buldu. Bundan sonra rehberlik ve velilik zamandır. Peygamberlerin en faziletlisi benim ve evliyânın en faziletlisi de Ali'dir.* manasındaki sözleri söylediği nakledilir. Ardından ashâb Hz. Ali'yi tasdiklediklerini söylerler ve Hz. Ömer de tebrik eder. Sonra Hz. Ali ile Hz. Muhammed minberden inerler, namaz kılarlar. Namazın ardından Hz. Muhammed omzundan mübarek kuşağını çıkararak namazlığın üzerine elif şeklinde uzatır ve dua eder. Namazdan sonra kuşağı boynuna geçirir ve Hz. Ali'yi yanına çağırır, Kur'an-ı Kerim'den Âl-i İmrân Sûresi'nin 16-19. âyetlerini okur. Ardından Hz. Ali'ye şöyle der: *Yâ Ali! Bu kuşak ol kuşaktır kim Mir'âc gecesi karındaşım Cebraîl benim meyânıma kuşatmış idi. Ben dahi senin beline kuşattım.* Ardından da şu dua okunur: *Âdem'i kudretiyle yaratan, onu hikmetiyle kendisine halife kılan Allâh'a hamd olsun. O, ahdi aldıktan sonra Âdem'e beline kuşak*

bağlaması için Cebrâîl'i gönderdi ve ona hakkı emretmesini, kötülüğü yasaklamasını tavsiye etti. Ahdi onda pekiştirdi ve şöyle dedi: 'Ey İnsanlar! Şeriat ve tarikatın ahkâmı ve Allâh yolunda cihâd için bellerinize kuşak bağlayın. Bilin ki Sırat'ın üzerinde bir geçit vardır, onu ancak doğru sözlü gençler geçebilir. Bilin ki Allâh size rahmet etmiştir. Bilin ki fütüvvet kutsal bir görev ve lâtif bir bağdır. O, benim ve diğer peygamberlerin sembolü, benden sonraki evliyâ ve muttakilerin örtüsüdür. Ben yiğit oğlu yiğidim, ben yiğidin babası ve kardeşiyim. Ardından Hz. Muhammed, Hz. Ali'nin beline kuşağı kuşatır, tekbir getirir. İlk düğümünden sonra: Gerçekleşmesini sağlayan Allâh'ın adıyla başlarım, başarı kendisinden olan Allâh'a hamd olsun. der. İkinci düğümü atar ve burada da Cebrâîl'in adını zikreder ve üçüncü düğümde de kendi ismini söyler. Önceki düğümü dışarı sarkıtarak Allah'ın adını üste getirir. Hırkanın uçlarını sağ ve sol iki tarafa sarkıtarak bu defa da cennetin kapısında Allah'tan başka ilâh yoktur, Muhammed onun elçisidir. sözünün yazılı olduğunu söyler. Fütüvvet ehli işte buna şed mührü derler. Burada Hz. Muhammed, Hz. Ali'ye icâzet vermiştir ve Hz. Ali'yi kendisinden sonra vekil tayin etmiştir. Fütüvvet ehli buna da tekmil demişlerdir. Bu hadisenin ardından Hz. Muhammed, Hz. Ali ile birlikte seccadeye oturmuştur ve dua etmiştir; bu duada kardeşliğin ve birliğin önemini şu cümlelerle açıklamıştır: *Ey İnananlar! Bugün İslâm'da kardeşlik günüdür. İkişer ikişer kardeş olun çünkü mü'min kardeşiyle çoktur.* Bunun üzerine orada bulunan bütün sahâbeler birbirleri ile ikişer ikişer kardeş oldular. Ancak kimse Hz. Ali ile kardeş olmadı. Hz. Ali de bu durumdan dolayı müteessir oldu ve Hz. Muhammed'e *Ya Resulallâh! Ben kiminle kardeş olayım?* dedi. Hz. Muhammed de ona: *Dünyada ve ahirette sen benim kardeşim ol.* diye cevap verdi. Fütüvvetteki *el tutmak* deyimi de bu hadiseden kalmıştır. Bu anlatılanların ardından *Fütüvvetnâme-i Kebîr*'de *Kitâbu'l-Fusûli'l-Mühimme Fî Ma 'rifeti'l-Îmân* başlığı altında Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye fütüvvet elbisesini giydirmesi ve belini bağlamasından bahsedilir. Buna göre Hz. Peygamber Hz. Ali'ye dua etmiş ve ona iki taylasanı bulunan bir sarık giydirmiş ve ona şöyle seslenmiştir: *Yâ Alî! Kaçan Sübhânehû ve teâlâ azze ve celle Bedir Huneyn gazâsı gününde gökten bana yardıma melekler geldiler idi onların cümlesinin dua imâmeleri?bu türde idi ondan fütüvvet libâsın giydirdi ve eyitti: 'Yâ Alî! Mir'âc gecesi cennete girdim orta yerinde kızıl yâkûttan bir kasr gördüm. Cebrâîl aleyhi's-selâm kapusın açtı içeri girdim. İçinde nurdan bir sandık durur. Bu nedir, dedim. Ben de bilmezim Yâ Resulâllâh' Cenâb-ı Hak'dan nidâ geldi kim: 'Aç, habibim görsün.' Kapusın açtı. Sana giydirdiğim tâc ve hırka ve şeddi ondan çıkarıp bana giydirmişti. Ben dahi sana yetiştirdim Yâ Ali! Sen dahi halifeni*

böylece kıl, dedi. Ondan hazret durup ol mahalde on yedi rek'at namaz kıldı ba'dehû sahâbeden radiyallâhu 'anhüm on yedi kişinin belin bağladı (2014:154-156). Fütüvvetteki *bel bağlama* buradan gelmiştir. *Razavî Fütüvvet-nâmesi'*nde *bel bağlamak* geleneğinin kökeni bu şekilde açıklandıktan sonra Hz Ali'nin sahâbeden belini bağladığı on yedi kişinin ismi verilir. Hz. Ali tarafından beli bağlanan bu kişiler sadece dini çerçevede öne çıkan isimler olmayıp sanat erbabı ve ekonomik faaliyetlerdeki doğruluğu ve dürüstlüğü ile öne çıkan isimlerdir. Bu isimler şu şekildedir:

1. Selmân-ı Fârîsî: Hz. Ali ilk olarak Selmân'ın belini bağlamıştır. Hz. Peygamber'in evine hizmet etmiştir. Hz. Peygamber Selman'ın ehl-i beytten olduğunu, öncekilerin ve sonradan geleceklerin ilmine sahip olduğunu ve cennetin onu arzuladığını söylemiştir. 360 yaşında vefat etmiştir.

2. Ömer ibni Ümeyye: Resulullâh'ın ayak işlerine bakan yardımcısı idi. Ulak görevi görür, gelip giden mektupları ulaştırırlar silsilesinin başındaki kişidir. Kendisine Hoca Ömer derler.

3. Bilâl-i Habeşî: Müezzinler silsilesinin başındaki kişidir.

4. Bureyde bin Eslem: Hz. Muhammed'in sancaktarıdır. Sancaktarlar silsilesinin başındaki kişidir.

5. Zü'n-nûn-i Mısrî: Mısır Sultanı onu elçi olarak göndermiştir. İman sahibi, becerikli, filozof, doktor, maharetli, usta kişidir. Doktorlar silsilesinin başındaki kişidir.

6. Suheyb-i Rûmî: Hz. Muhammed'in meddahıdır ve imamın şiirde şakirdidir. Deylemî'nin kısa hadisleri bir araya getirdiği eserindeki bir hadiste Kevser havuzunda ilk içecek kişinin Süheyb er-Rûmî olacağı bilgisi vardır. Ahiler silsilesinin başındaki kişidir.

7. Hasan Basrî: Tefsirciler ve fakihler silsilesinin başındaki kişidir.

8. Kanber: Seyis, mükâri (binek hayvanı kiralayan kimse) ve nakkâşlar silsilelerinin başındaki kişidir.

9. Kumeyl ibni Ziyâd: Meşâyihler silsilesinin başındaki kişidir.

10. Abdullâh ibni Abbâs: Müfessirler silsilesinin başındaki kişidir.

11. Mâlik-i Eşter: Hz. Ali'nin şakirdidir. Ordu kumandanıdır. Büyük bir yiğit ve silahşördür. Beylerin ve silah sahibi kişilerin başındaki kişidir.

12. Muhammed ibni Ebî Bekir: Okçu, yay tutucudur. Okçular silsilesinin başındaki kişidir.

13. Cömerd Kassâb: Medineli Müslümanların temsilciliğini yapmıştır. Kasaplar silsilesinin başındaki kişidir.

14. Câbir-i Ensârî: Büyük bir kumandandır. Kavim reislerinin silsilesinin başındaki kişidir.

15. Ebâ Zerr-i Gufârî: Yûsuf-ı Perende'nin belini bağlamış semerciler silsilesinin başındaki kişidir.

16. Ebû Derdâ-i Âmirî: Sufi sahâbelerin başındaki kişidir. Kıyamet günü meleklerin ilk olarak Ebû Derdâ ile el sıkışacakları peygamberden rivayet edilmiştir. Riyâzet ehlinin silsilesi ona çıkar.

17. Ebû Ubeyde Hârezmî: Ensâriilerin reisidir. Reisler silsilesinin başındaki kişidir (Razâvî, 2014: 158-172).

Fütüvvetnâme-i Kebîr'de Hz. Ali'nin 17 kişinin belini bağladığı nakledilir. Sonra da seccâdesine oturarak Selmân'ın devam etmesini ve diğer sahâbelerin belini de onun bağlamasını söyler. Selmân da kalkarak devam eder. Selmân'ın belini bağladıkları da şöyle sıralanabilir:

1. Ebu'l-Mu'ciz-i Kürdî

2: Ebu'n Nasr Abdullâh: Mekik dokuyucular silsilesinin başındaki kişidir.

3: İmrân bin İmrân: Ekmekçiler silsilesi ona çıkar.

4: Adıyy bin en-Nebbâş: Bakkal ve yemişçiler silsilesinin başındaki kişidir.

5. Ebû Amr ve Abdullâh-i Vâsîfî: Aşçılar silsilesinin başındaki kişidir.

6. Selmân-i Kûfî: Sakâ (su dağıtıcı)lar silsilesinin başındaki kişidir.

7: Ubeyd-i Mısrî: Dellâl (çığırktan, satıcı, tellal) silsilesi ona çıkar.

8: Muhsin ibni Osmân: Hamamcılar silsilesinin başındaki kişidir.

9: Mansûr bin Kâsım: Bekçi, hizmetçiler silsilesi ona çıkar.

10: Zeyd-i Hindî: Dericiler silsilesinin başındaki kişidir.

11: Dâvûd bin Abdurrahmân-ı Berberî: Terziler silsilesinin başındaki kişidir.

12: Zâhid Kattân: Hallâclar (Yüncüler) silsilesinin başındaki kişidir.

13: Abdullâh-i Vâsîfî: Takyecilerin (namaz kılariken başa takılan başlık) başındaki kişidir.

14: İmrân bin Âmir el- Karrân: Kürkçülerin başındaki kişidir.

15: Ebû Sa'îd-i Lübnânî: Keçecilerin başındaki kişidir.

16: Ukeyl Nimcik: Hafızların başındaki kişidir.

17: Mansûr-i Me'âd: Doktorlar silsilesinin başındaki kişidir.

18: Kâsım bin Abdullâh: Kâtipler silsilesinin başındaki kişidir.

19: Abdullâh Yetîm: Kitapçılar silsilesinin başındaki kişidir.

- 20: Hassân bin Sâbit: Şairler silsilesinin başındaki kişidir.
 21: Hamza-i Yemenî: Mevlithânların başındaki kişidir.
 22: Ebû Zeyd Müslim-i Haddâd: Demircilerin başındaki kişidir.
 23: Ebû Habîb Muhyiddin-i Nuhâsî: Kazancılar silsilesinin başındaki kişidir.
 24: Ebû Kâsım bin Ayâs: İğneciler silsilesinin başındaki kişidir.
 25: Ebû Kâsım Semyâr Baytâr: Nalbantların başındaki kişidir.
 26: Nasr ibni Abdullâh: Kuyumcular silsilesinin başındaki kişidir.
 27: Hüseyin Nasrî: Helvacıların başındaki kişidir.
 28: Hüsâm bin Abdullâh: Attârlar silsilesinin başındaki kişidir.
 29: Hassân-ı Tayyâr: İpekçiler ve mutâflar silsilesinin başındaki kişidir.
 30: Muhammed Ekber-i Yemenî: Tülbentçiler silsilesinin başındaki kişidir.
 31: Sa'd bin Ebî Ubeyd-i Hazrecî: Tacirler silsilesinin başındaki kişidir.
 32: Ebû Nasr Hâşim-i Bağdâdî: Semerciler silsilesinin başındaki kişidir.
 33: Ammâr ibni Yâsir: Pamukçular silsilesinin başındaki kişidir.
 34: Nasr-i Hindî: Kılıççılar silsilesinin başındaki kişidir.
 35: Ebu'l- Feth ibni Abdullâh-i Basrî: Bıçakçılar silsilesinin başındaki kişidir.
 36: Nâsır ibni Abdullâh-i Mekkî: Çadircılar silsilesinin başındaki kişidir.
 37: Ebû Nasr-i Hindî: Süpürgeçiler silsilesinin başındaki kişidir.
 38: Hasan-i Kattâl: Siper kazıcılar silsilesinin başındaki kişidir.
 39: Ömer bin Huzâ'î: Çavuşlar silsilesinin başındaki kişidir.
 40: Nasrullâh-i Semmâk: Balıkçılar silsilesinin başındaki kişidir.
 41: Ebû Ubeyd-i Cerrâh: Cerrahlar silsilesinin başındaki kişidir.
 42: Ebû Kâsım bin Abdulvâhid: Ekinciler silsilesinin başındaki kişidir.
 43: Ebû Ubeyd-i Harrât: Çıkrıkçılar silsilesinin başındaki kişidir.
 44: Kâsım bin Nasr: Taşçılar silsilesinin başındaki kişidir.
 45: Sa'd ibni Ebî Vakkâs: Ok atıcılar silsilesinin başındaki kişidir.

- 46: Ebû Muhammed İmrân: Okçular silsilesinin başındaki kişidir.
- 47: Âmir ibni Abdullâh-i Sabbâğ: Boyacılar silsilesinin başındaki kişidir.
- 48: Ömer bin Nusayr Vettâr-i Mısrî: Kirişçiler silsilesinin başındaki kişidir.
- 49: Abdulgaffâr-i Fehhârî: Çömlekçiler silsilesinin başındaki kişidir.
- 50: Gıyâs ibn Ömerül- Harrâs: Çiftçiler silsilesinin başındaki kişidir.
- 51: Ebû Zeyd-i Hindî: Bostancılar ve bahçeciler (bahçıvanlar) silsilesinin başındaki kişidir.
- 52: Avn bin İmrân: Çerçiler silsilesinin başındaki kişidir.
- 53: Avn ibni Şârîbi'r-Râî: Çobanlar silsilesinin başındaki kişidir.
- 54: Abdullâh-i Bahrî: Gemiciler silsilesinin başındaki kişidir.
- 55: Mikdâd: Hz. Muhammed'in emanetçisi ve Hz. Ali'nin öğrencisiydi. Kâdîler silsilesinin başındaki kişidir (Razavî, 2014: 172-196).

Hazır bulunan elli beş sahâbe miyân-beste olduktan sonra dua edilip âyet okunur. Hz. Peygamber Hz Ali'ye Neml Sûresi'nin *Bizi mümin kullarından birçoğundan üstün kılan Allah'a şükürler olsun.* mealindeki 15. âyetin şükranesi olarak Allah'ın nimetlerinden bir şeyler hazırlamasını ister. Bunun üzerine Hz. Ali bir cefne (çanak) içerisinde peksimet, hurma ve yağ kullanarak helva hazırlar ve hazır bulunanlara paylaştırır. Hz. Ali, Peygamber'in iltifatına mazhar olduğu ve helva yaptığı için sahâbelerin tebriklerini alır.

Fütüvvet-nâme'nin sonraki bölümlerinde fütüvvet aksamı ve tarikat adabı anlatılır. *Fütüvvet-nâme-i Kebir*'in çeşitli nüshalarında elli beş kişinin belinin bağlanması ve icazet verilmesi anlatıldıktan sonra fütüvvetin geleneğine dair farklı bilgi ve anlatımlar yer almaktadır. Kimi nüshalarda fütüvvet ehlinin kavli, şürbî, seyfi olmak üzere üç mezhebinin bulunduğundan bahsedilir. *Nazil, miyân-beste, başarış, nakîb, nakîbü'n-nükebâ* gibi tarikat erenlerinin özellikleri anlatılır. Fütüvvetdarlarda bulunması ve bulunmaması gereken özellikler sıralanır. Bir şeyhe bağlanması öneminden bahsedilir. Mahfil oluşturmanın erkânı, mahfillerde okunacak dualar ve tercümanlar hakkında bilgiler verilir. Çeşitli meslek erbabının şakirdi nasıl eğiteceğinden, şakirde yol atası ve karındaşı verilerek nim-tarîk olmasından bahsedilir. Nim-tarîk olan müride şed kuşanma usulü, adabımuāşeret, helva yapma usulü anlatılır. Şedd bağlamak, müride tuğ, alem ve çerâğ havale kılınması faslına geçilir. Bazı soru ve

cevapların beyan edilmesi ve mahfiller sonunda okunacak dualarla eser son bulur (Gürel, 1992: 52-53).

Ahilik ve fütüvvet-nâmeler üzerine araştırmaları bulunan Neşet Çağatay, Şehâbeddin Sühreverdi'nin *Fütüvvet-nâmesi* ile Çobanoğlu *Fütüvvet-nâmesi*'ni karşılaştırdıktan sonra Çobanoğlu'nun *Fütüvvet-nâmesi*'ni XVI. yüzyıl fütüvvet-nâmelerinden Şeyh İsa ve Razavî'nin *Fütüvvet-nâme*'leriyle kıyaslar. Yapılan tespitlere göre Razavî *Fütüvvet-nâmesi* birçok açıdan Bektaşilik ve eski Türk geleneklerine ait âyin ve törenlerden izler taşımaktadır. Çobanoğlu *Fütüvvet-nâmesi*'nde *yiğit, ahi, şeyh* şeklinde fütüvvecilerin üç derecesi varken Razavî'de *ahbab, nim tariyk, müfret, nakib, nakib ün nükaba, halîfe-i daim makam şeyh, şeyh, şeyhü's-şüyûh* olmak üzere sekiz derece bulunmaktadır. Razavî'de şeddin bağlanması ve açılması duaları, hutbeleri, tercümanları gibi fütüvveciliğe katılma törenleri çok karışık ve uzun bir biçimde açıklanmaktadır. Şedd kuşanma töreninde şakirt ağzından nakibin okuduğu icazet tercümanları, hiçim ve anlam bakımlarından Bektaşi nefeslerine ve tercümanlarına benzemektedir. Yine Çobanoğlu *Fütüvvet-nâmesi*'ne göre Razavî ve Şeyh İsa *Fütüvvet-nâmelerinde* çokça bulunan Türkçe ve Farsça tercümanlarda tarikatçılık temaları görülmektedir. Bu fütüvvet-nâmelere İran etkisi ile Alevilik faaliyet ve propagandaları yoluyla ehl-i sünnet anlayış ve inancına aykırı hususlar sokulmuştur. Razavî *Fütüvvet-nâmesi*'nde geçen Hz. Ali'nin, Peygamber'in katında 17 kişinin belini bağlaması, bunların her birinin bir sanatın piri olması ile ilgili bölümler o dönemlerde devlet otoritesinin Anadolu'da izlediği Sünni tutuma ters düşmemek için uydurulmuş olup halka telkin etmek istedikleri fikirlerin temsilcilerinin Peygamber zamanında yaşamış kişiler olduğuna inandırma gayesini taşımaktadır. Örneğin tasavvuf erbabının yakından tanıdığı bazı eski mutasavvıflarla olan isim benzerliğinden faydalanmak suretiyle Hz. Ali'nin belini bağladığı kişiler arasında adı geçen Zünnûn-ı Mısri (ö. 859) Hz. Peygamber zamanında yaşayan ve O'nun sahabelerinden olan Zünnûn-ı Mısri olarak yazılmış ve hekimlerin piri olarak gösterilmiştir. Yine Selman Farisi'nin Hz. Ali'nin huzurunda belini bağladığı 55 kişiden biri olarak gösterilen Ahi Evran Selçuklu hükümdarı Alaeddin Keykubad'la çağdaştır. Çağatay bu örneklerden hareketle fütüvvet-nâmelerde hayal unsurlarının, hurafelerin oldukça fazla yer aldığı tespitinde bulunur (1997: 37-41).

Sonuç

Fütüvvet mertlik, yiğitlik, gençlik, delikanlılık, cömertlik gibi özellikleri içine alan bir kavramdır. Kudreti varken affetmek, devlet sahibiyken mütevazı olmak, darlık zamanında cömertlik etmek,

minnetsiz ihsanda bulunmaktır. Fütüvvet-nâmeler ise ahlaki eserlerdir. Fütüvvet ehlinin erkânından, tarikata ait usullerden, tarikat pirlерinin silsile ve mertebelerinden bahseden eserlerdir.

Fütüvvet, kaynağını Kuran-ı Kerim ve hadislerden alır. Kur'an'da birçok yerde aynı kökten ve çeşitli anlamlarda kelimeler geçmektedir. Hz. İbrahim, Hz. Yûsuf, Hz. Musa'nın refakatçisi Hz. Yuşa, Ashâb-ı Kehf gençleri fetâ kelimesinin anlam alanı içerisinde doğru, iffetini koruyan, Allah'a tam teslimiyet gösteren, affedici gençler olarak anılmışlardır. Birçok hadiste de fütüvvet konusu işlenmiş özellikle Hz. Muhammed'in Hz. Ali'yi fetâ olarak nitelendirdiği *Lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ zülfikâr* (Ali'den başka yiğit, Zülfikâr'dan başka kılıç yoktur) hadisi fütüvvette önemli yer bulmuştur.

Fütüvvet kavramı ve hareketi ahilik, mürüvvet, melamet, tasavvufla yakından ilişkili olmuştur. Bu hareket ve telakkiler birbirinden esinlenmiş ve birbirlerinden beslenmişlerdir. Anadolu'da fütüvvet hareketinin gelişmesinin yapılan fetihlere, ticari ve ekonomik hayata, insan ilişkilerine çok olumlu yansımaları olmuştur.

Türk kültür ve zevkinin eseri olan Ahilik teşkilatı İslâm âlemindeki fütüvvet hareketi ile beslenip gelişmiştir. Türkçe fütüvvet-nâmeler de Arapça ve Farsça yazılan ilk fütüvvet-nâmeler örnek alınarak kaleme alınmışlardır. Türkçe fütüvvet-nâmeler içerisinde Razavî tarafından kaleme alınan *Fütüvvetnâme-i Kebîr* en kapsamlı fütüvvet-nâmelerdendir. Fütüvvetin kaynağı, oluşumu, İslâm inancındaki yeri, nesillere aktarılışı, adap ve erkânı, müridlerin yetişmesi, okunan tercüman ve dualar hakkında önemli bilgiler içermektedir. Eserde peygamberlerin meziyetlerinin, ayet ve hadislerin fütüvvetin oluşumundaki rolü üzerinde durulmuştur. Peygamberlerin hayat ve kıssalarından örnekler getirilerek bel bağlama-şed kuşanma geleneğinin Hz. Âdem'den itibaren sırasıyla diğer peygamberlerdeki adap ve erkânı delil ve örneklerle anlatılmıştır. *Fütüvvetnâme-i Kebîr*'de Hz. Ali'nin 17 kişinin belini bağladığı nakledilmiş daha sonra da Selmân'ın şed kuşandırdığı 55 kişinin ismi verilmiştir. *Fütüvvet-nâme*'de şeddin bağlanması ve açılması duaları, hutbeleri, tercümanları ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Esasında fütüvvet ehli olanlar ve ahiler kendilerini önemli ve soylu kişilerden göstermek için peygamberleri ve ilk şed kuşananları pir olarak seçmiş, fütüvvette uyup saygı gösterecekleri edep ve öğütleri kuşandıkları şed vasıtasıyla temsil etmişlerdir.

Kaynakça

- Anadol, C. (1991). *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*. Ankara: Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Çağatay, N. (1997). *Bir Türk Kurumu olan Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çağrııcı, M. (2006). Mürüvvet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt. 32, ss. 61-63). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çağrııcı, M. (2014). Mürüvvet. *Ahilik Ansiklopedisi* içinde. Yusuf Küçükdağ, Yaşar Erdemir, Bekir Şahin (Ed.). (Cilt. II, ss. 145-147). Ankara: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı.
- Eraydın, S. (2017). *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Erdoğan, H. Ö. (2014). Melamilik ve Melamiler. *Ahilik Ansiklopedisi* içinde. Yusuf Küçükdağ, Yaşar Erdemir, Bekir Şahin (Ed.). (Cilt. II, ss. 109-110). Ankara: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı.
- Gölpınarlı, A. (2011). *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Akademik Yayınları.
- Gürel, R. (1992). *Razavî'nin Fütüvvet-nâmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İbn Arabî (2015). *Fütühât-ı Mekkiye Fütüvvet Ehli Meczuplar*. Demirli, E. (Çev.). Cilt. 2. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Kızıler, H. (2015). Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 408-423.
- Ocak, A. Y. (1996). Fütüvvetnâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt. 13, ss. 264-265). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Razavî. (2014). *Fütüvvet-nâme-i Kebîr*. Gülten, S., Yılmaz, H. (Haz.). Yalçın, A., Aytaş, G. (Ed.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Selvi, D. (2016). Fütüvvet ve Ahilik Teşkilatlarının Ahlâkî İlkelerinin Oluşmasında Tasavvufun Öncülüğü. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 1-37.
- Sülemî. (1977). *Tasavvufta Fütüvvet*. Ateş, S. (Çev.-Neşreden). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Şeker, M. (2011). *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-nâmelerin Yeri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Tek, A. (2014). İhvan. *Ahilik Ansiklopedisi* içinde. K  kdağ, Y., Erdemir, Y., Şahin B. (Ed.). (Cilt. II, ss. 28). Ankara: G  mr  k ve Ticaret Bakanlığı.
- T  rer, O. (1988). Melamet' D  şncesinin Orijinal   zelliği ve Bu D  şn  cede Zamanla Meydana Gelen Değişmeler, *İsl  mi Araştırmalar*, 2 (7), 57-67.